

Ключевые слова: государственное регулирование предпринимательства, экономический кризис, эффективность системы государственного регулирования предпринимательства.

Nasikan N. I., Bila I. S. The directions of increase efficiency state regulation of the domestics enterprise in the economic crisis terms

This article is about the problems of the increase efficiency state regulation of the enterprise in the Ukrainian economy. The global experience affirms that the government in crisis terms plays active role in the sphere of support enterprise activity. In this connection the investigation of the increase efficiency directions of state regulation in the economic crisis terms get a special actuality.

Key words: the state regulation of the enterprise activity, the economic crisis, the systems efficiency of state regulation of the enterprise.

Радченко В. В.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА ПРАКТИКА ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

У статті досліджується проблема співвідношення економічної теорії і економічної практики в Україні. У зв'язку з цим аналізуються проблеми власності, первісного нагромадження капіталу, економічних функцій держави, внутрішнього ринку. Робиться висновок про взаємневідповідність економічної теорії та економічної практики.

Ключові слова: економічна теорія, економічна практика, трансформаційний період, власність, первісне нагромадження капіталу, регулююча роль держави, внутрішній ринок, зовнішній ринок, закони співвідношення економічної теорії та економічної практики.

Постановка проблеми. Трансформаційний період, що розгорнувся з початку 90-х років ХХ століття, започаткував в нашій країні новий етап розвитку, докорінно відмінний від попереднього. Його історична новизна полягає в тому, що суспільство почало здійснювати перехід до ринкової економічної системи. Перетворення охопили всі сфери економічного і суспільного життя, відносини власності і організаційно-економічні відносини, базис і надбудову.

Виникає питання: в якому співвідношенні мають бути економічна теорія та економічна практика в трансформаційний період? Як відомо, економічна наука завжди виростала на базі розвитку реальної економіки, з'ясовуючи причинно-наслідкові зв'язки та виявляючи певні типові зміни, що розглядалися як ознаки (риси) того чи іншого соціально-економічного устрою. Так виник меркантилізм, класична школа, марксизм, неокласика, кейнсіанство, інституціоналізм та інші економічні школи. Проте наука ніколи б не стала рушійною силою, якби вона не обганяла практику, не відкривала закони та закономірності суспільного життя. Саме тому сьогодні наука стала безпосередньо продуктивною силою, могутнім фактором економічного зростання.

Входження України в трансформаційний період означало створення принципово нових економічних умов життя людей. Такі умови уже могли досліджуватися і обґрунтовуватися на основі використання тих теорій і концепцій, які об'єктом свого аналізу мали ринкову економіку, ринкове середовище. Тому з перших кроків формування нового економічного базису в Україні економічна теорія стала брати на озброєння економічні дослідження країн з ринковою економікою. Власний економічний

досвід (досвід виробництва на соціалістичній основі) тепер не тільки ігнорувався, а й став протиставлятися, і не тільки його сутність, а й навіть загально-цивілізаційні сторони (організація виробництва, регулювання взаємозв'язку окремих сфер, територіальний поділ праці, відтворювальні функції держави та ін.).

Реформаторами була взята на озброєння модель економічних перетворень та економічного розвитку, яка відзначалася зовнішньою привабливістю, але не відповідала змісту існуючого в країні суспільного виробництва і завданням створення соціально зорієнтованої економіки. Це ліберальна ринкова модель, корені якої сягають до дрібного виробництва, і яка за певних умов настільки посилює індивідуальний економічний егоїзм, що розбалансовує національний інтерес, підриває національну економіку.

Проблеми теоретичного обґрунтування економічних реформ в Україні, співвідношення економіки і економічної теорії (економічної теорії і економіки) часто піднімаються у вітчизняних публікаціях, а також червоною ниткою проходять через законодавчі дії української держави. Різні сторони цієї проблеми розглядаються в працях В. Базилевича, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Гоша, П. Єщенка, Б. Кваснюка, Т. Ковальчука, І. Лукінова, С. Мочерного, О. Онищенко, Ю. Пахомова, В. Рибалкіна, А. Чухна, В. Юрчишина та ін. Окремі питання цієї проблеми розглянуті нами у статтях “Предмет економічної теорії: сучасна інфраструктура в контексті розвитку економічної освіти і науки в Україні” та “Предмет економічної теорії як наукова проблема в умовах сучасної України”, які надруковані у науковому часопису НПУ імені М. П. Драгоманова, серія № 18 “Економіка і право”, випуск 2,3 (2005 р.) [1].

Глибокий аналіз ефективності реформ в Україні у поєднанні з теоретичним їх обґрунтуванням був зроблений у Посланні Президента України Л.Д. Кучми до Верховної Рад України “Європейський вибір”. В цьому документі підкреслювалося: “У межах нинішньої моделі розвитку широкомасштабна модернізація національної економіки просто неможлива. Потрібні суттєві зміни в механізмах трансформаційних процесів, їх системне оновлення...”; “запроваджена модель ринкової трансформації не мала необхідної соціальної спрямованості”; “ми фактично почали рухатися у зворотному напрямі – демонтажу відповідного потенціалу розвитку...” [2].

Однак проблема пошуку оптимальної моделі соціально-економічного розвитку України залишається актуальною і понині.

Мета дослідження. З'ясувати рівень обґрунтованості економічної теорії і практики економічних перетворень в Україні, виявити ті відхилення, які варто було б врахувати при визначенні стратегічних орієнтирів розвитку української економіки і всього українського суспільства. Центральними ланками нашого дослідження є проблеми власності, первісного нагромадження капіталу, регулюючої ролі держави, співвідношення вітчизняного і зовнішнього ринків.

Основні результати дослідження. Соціально-економічні перетворення в Україні, які здійснюються в трансформаційний період, розпочинаються насамперед з глибокого реформування власності. Йдеться про становлення нової системи відносин власності, адекватної моделі соціально зорієнтованої економіки, утвердження якої передбачалося вітчизняними реформаторами.

Реалізуючи концепцію розвитку економіки ринковим шляхом, потрібно враховувати всі складові теорії власності. Це положення: про об'єктивність відносин власності; що власність – це суспільно-економічне відношення, а не відношення людини до речі; вона є продуктом суспільного розвитку, а не окремої людини; об'єктами

власності є засоби виробництва та інші споживчі блага, які задовольняють потреби людей; власність розвивається і завжди виступає в конкретно-історичній формі; відносини власності в системі економічних відносин є глибинними (виражають найглибші причинно-наслідкові зв'язки) порівняно із так званими організаційно-економічними відносинами (відносинами концентрації виробництва, спеціалізації, кооперації, комбінування, організації праці і виробництва тощо), які виражають характер перших і складають основу господарського механізму; зміст відносин власності передбачає аналіз соціального сполучення факторів виробництва, пофазної структури власності, об'єктів і суб'єктів власності.

Надзвичайно велике значення для практики має положення про наявність генетичних і трансформаційних взаємозв'язків між власністю і економічною системою, що завжди зумовлює певну спадкоємність у відносинах власності при переході від одних до інших форм чи типів економічних систем [3, 81-82].

Однак, реформування відносин власності в Україні було сконцентровано насамперед навколо ідеї відродження приватновласницьких відносин, формування приватного власника. Вважалося, що на цій основі автоматично виникне ефективний господар і потужні стимули до розвитку. Це було спрощене розуміння процесу реформування власності в Україні. Не враховувалися завдання, які мали стати пріоритетами нового етапу розвитку України. Це забезпечення економічних умов для формування соціально зорієнтованої моделі розвитку. Нова система відносин власності, у зв'язку з цим, мала б забезпечувати інноваційно-технологічну перебудову матеріально-технічної бази економіки, утвердження п'ятого і шостого технологічних укладів, впровадження ресурсозберігаючих технологій, зростання суспільної продуктивності праці, спрямованості виробництва на задоволення потреб трудящих.

Приватизація державного майна не забезпечила розвиток та вдосконалення виробництва. Нові власники використали отримані підприємства в інтересах власного збагачення. Утворився клас олігархів, який не проникнутий інтересами соціалізації економіки та інноваційних перетворень. В умовах панування ліберальної моделі формоутворення у відносинах власності було спрямовано в бік дезінтеграції суб'єктів привласнення, зниження їх відтворюючого потенціалу, деконцентрації і децентралізації виробництва. На такій економічній базі виростав неорганізований, тіньовий, антисоціальний ринок. Все це суперечило створенню соціально зорієнтованої економіки.

Неприродним для розвинутої ринкової економіки сьогодні є непомірне зниження частки державного сектора у відносинах власності. У 2005 р. 92,5 відсотка промислових підприємств знаходилося у приватній власності, 2,0 відсотка – у державній та державно-корпоративній, 5,5 відсотка – у комунальній та комунально-приватній [4, 311]. Досить небезпечним є поспішне витіснення держави із акціонерної власності.

Нашим законодавством починає ігноруватися колективна власність. Так, Господарський кодекс України (введений з 1.01.2004 р.) включає колективну власність, а Конституція України та Цивільний кодекс (введений з 1.01.2004 р.) – не включають, що не відповідає тенденціям усупільнення виробництва і практиці організації відносин власності. В країні надзвичайно низький рівень організації дрібної власності, поширення набуло рейдерство, відсторонення безпосередніх працівників (трудящих) від власності та ін.

Особливо яскраво нехтування об'єктивних вимог щодо реформування відносин власності проявилось в сільському господарстві. На селі відбулися необґрунтована

деконцентрація і парцелювання сільськогосподарського виробництва, розбалансованість у системі відносин власності на землю, розбіжність між юридичними і економічними формами землекористування, розбазарювання землі, техніки, комунікацій тощо. Сільське господарство України перетворилося, за висловом академіків О. Онищенко і В. Юрчишина, в руїну [5;4].

Як бачимо, в трансформаційному періоді України спостерігається глибока розбіжність між теорією власності і економікою власності. Як результат, система відносин власності, яка утвердилася в нашій країні, не відповідає стратегічним завданням – створенню соціально зорієнтованої економіки та її інноваційної перебудови.

Створення нової системи відносин власності в трансформаційний період нерозривно пов'язано з **первісним нагромадженням капіталу**. Однак останнє в нашій літературі досліджується явно недостатньо.

Первісне нагромадження капіталу “перетворює, з одного боку, суспільні засоби виробництва і життєві засоби в капітал, з другого боку, - безпосередніх виробників у найманих робітників”. Це “передісторія капіталу і відповідного йому способу виробництва” [6, с. 675], насильницький спосіб формування капіталістичних відносин. Історичними формами (джерелами) первісного нагромадження капіталу були експропріація землі у сільського населення (Англія, XV-XVI ст.), знищення общинного землекористування, розкрадання церковних земель, генезис капіталістичних фермерів, генезис промислового капіталіста, державний борг, система міжнародного кредиту та ін.

“Історична заслуга” первісного нагромадження капіталу в тому, що воно прискорювало процес переростання простого товарного виробництва у капіталістичне, майнову диференціацію виробників у результаті дії закону вартості, доводило цей процес до логічного завершення – концентрації власності (капіталу) на одному полюсі і робочої сили, відокремленої від власності, - на іншому.

В Україні виникла специфічна ситуація: поскільки тут попередній розвиток (в умовах СРСР) не формував ринкові (капіталістичні) відносини, а, навпаки, заперечував їх, то на первісне нагромадження в перехідний період ліг найбільший тягар формування капіталу як економічного відношення. Первісне нагромадження капіталу стало провідним фактором трансформації економічної системи України соціалістичного типу (адміністративно-командної) в протилежну за своєю суттю – ринково-капіталістичну [7, 23].

Основними формами первісного нагромадження капіталу в Україні стали: пограбування державної економіки шляхом роздержавлення та приватизації; масове скуповування сертифікатів та акцій у населення (за безцінь) з метою оволодіння підприємствами, банками і т.п.; перерозподіл багатства з допомогою інфляції, знецінення заощаджень населення; самовільне захоплення земель, земельних родовищ, ресурсів; масове розкрадання державного майна; штучне заниження заробітної плати та її несвоєчасні виплати; спекулятивне завищення цін; встановлення високих процентних ставок; спекуляції на споживчому ринку; несплата (неповна сплата) податків; використання тіньових схем в експортно-імпортних операціях; широке використання бартеру та ін. [7, 23].

Первісне нагромадження капіталу в Україні з самого початку набуває особливої гостроти, антагоністичного і антисоціального забарвлення. Воно здійснюється за сценарієм “шокової терапії” з масовим використанням тіньових схем і навіть цілих систем оволодіння власністю та збагачення: спекуляції на грошовому і валютному

ринках, заниженні ціни робочої сили (заробітної плати), провокування інфляції та знецінення заощаджень населення, організації штучних банкрутств, рейдерства, тіньових операцій в експорті та імпорті, використанні олігархічними групами в своїх інтересах коштів державного бюджету, грошово-кредитних ресурсів, корупції та хабарництва, тощо. Первісне нагромадження капіталу в Україні охопило всі сфери суспільного виробництва, освіти, охорону здоров'я, підпорядкувавши собі всю організацію економічного життя, мораль і право.

Найбільш небезпечними сьогодні є підпорядкування інтересам крупного капіталу банківської справи, формування курсу національної валюти, формування, розподілу та використання коштів Державного бюджету.

Первісне нагромадження капіталу породжує гострі протиріччя в Україні, оскільки виражає глибоку протилежність економічних інтересів, бажання крупного капіталу монополізувати власність, встановити тотальне панування в економіці, підпорядкувати своїм інтересам державу.

Разом з тим цілком зрозуміло, що економічна теорія мала б сконцентрувати увагу на дослідженні явища первісного нагромадження капіталу в сучасних умовах і в Україні, зокрема. Очевидно і те, що ніхто не зможе призупинити цей процес. Він об'єктивний, тим більше для України. Але економічна наука мала б виробити дієві "рецепти" протидії олігархічним зазіханням на національну (державну) власність та інтереси широких народних мас. Механізми такої протидії повинні бути закріплені законодавством і приведені в дію державою. На жаль, ліберальний підхід до соціально-економічних перетворень в Україні (ліберальна модель ринкової економіки), став перепорою на шляху розв'язання цього завдання в такий спосіб.

Надзвичайно актуальною проблемою в економічній теорії і практиці трансформаційної економіки є обґрунтування економічних функцій держави і міри її втручання в економічні процеси. Як показав історичний досвід, ринкова економіка не може обійтися без державного регулювання. Теоретично це обґрунтував Дж. М. Кейнс. Кейнс і його послідовники з присутністю держави в економіці, з державним регулюванням пов'язували не лише вихід економіки із кризи і антициклічне регулювання, а й економічну динаміку та економічне зростання.

Проте теоретичні основи кейнсіанства піддали критиці монетаристи. Їх основний аргумент – надмірна економічна роль держави звужує ринково-конкурентне середовище, підриває конкуренцію і економічну динаміку. Монетаристи обґрунтовують підвищення регулюючої ролі ринку, скорочення регулюючої ролі державних підприємств, зменшення державного сектору.

Здавалося б, що монетаристи (як і усі неоліберали) дали відповідь на виклик часу, оскільки навіть в умовах панування кейнсіанських принципів економічні кризи не припинялися. Однак, нова світова фінансово-економічна криза, що розпочалася у 2008 р., з очевидністю показала, що на засадах лібералізму (неолібералізму) цивілізований світ і вся світова економіка не може забезпечити постіндустріальний розвиток, який прийшов на зміну індустріальній епосі. Це торгається і оцінки приватного інтересу, який абсолютується в доктринах неолібералів. Академік А. Чухно з цього приводу відзначає: "До останнього часу виходили з того, що основою ринкової економіки є приватна власність. Саме приватний інтерес є рушійною силою розвитку економіки і суспільства. І таке трактування ринкової економіки відображало реалії певного періоду. Але перехід на нову, постіндустріальну стадію прогресу, розвитку і утворення інформації та знань як якісно нового фактора виробництва значно підносять

рівень усупільнення економіки, перетворюють загальнонаціональні інтереси у провідні і визначальні” [8, 10-11]. Як бачимо, розвиток сучасної економіки, не заперечуючи рушійну силу ринку, на передній план ставить загальнонаціональні інтереси. Саме вони визначають і форми та механізми приватних інтересів. В цьому ракурсі виникає об’єктивна суспільна потреба в піднесенні регулюючої ролі держави. Саме це робить можливим забезпечення сучасного етапу науково-технічної революції, інноваційні перетворення продуктивних сил, сталий розвиток та соціалізацію економіки.

Визначення параметрів економічної ролі держави в умовах сучасної України обґрунтовується насамперед характером тієї соціально-економічної моделі, яка має бути сформована в трансформаційному процесі. Для України стратегічним завданням є побудова соціально зорієнтованої економіки на ринкових засадах. В такій моделі як функціональна роль держави, так і підприємницько-економічна надзвичайно велика. Адже необхідно постійно забезпечувати пріоритетність “загальнонаціонального інтересу”, необхідну макроекономічну динаміку та високі соціальні стандарти.

Що ж торкається визначення формату і глибини економічних функцій держави в процесі самого переходу від однієї системи до іншої (в перехідний період), то тут маємо враховувати ще потребу в державі як органі, який стає організатором цього процесу і його контролером.

Звичайно прав А. Гальчинський, який відзначає, що в цей період, коли ще ринкові реформи незавершені, необхідно максимум використати потужності ринкових механізмів. “В умовах, коли в країні ще не створено надійного фундаменту ринку і економіка страждає від його недостатності, - пише А. Гальчинський, - будь яке звуження ринкових механізмів, на моє переконання, є надзвичайно небезпечним” [9, 371-372]. Однак, зробивши глибокий аналіз нашої економіки і, особливо, процесів, пов’язаних з первісним нагромадженням капіталу і формуванням нової системи відносин власності, ми переконуємося, що ринкові закони спрацьовують тоді, коли є умови для їх дії (прояву). Коли ж трансформаційний лібералізм порушує всі економічні основи ринку і в економіці діє “неринок”, а гіпертрофований приватний інтерес, який перетворився в супермонополію з тіншовими схемами своєї реалізації, то тоді потрібно, щоб була створена необхідна противага. І такою противагою стає держава, її економічна регулююча діяльність. В перехідний період, на нашу думку, необхідно забезпечити ефективне державне регулювання, активізувати регулюючі функції держави.

З погляду на сказане відзначимо, що в Україні інтенсивно культивується думка, що діяльність держави по регулюванню економіки небезпечно, що вона завжди антиринкова і т.п. Це типовий погляд представників ортодоксального лібералізму. А тому, як тільки уряд намагався застерегти надмірне зростання цін на медпрепарати (2009 рік) шляхом обмеження норми прибутку від продажу ліків, як тут же ці рішення були скасовані. Проповіддю переваг ринку (ринкового саморегулювання) прикриваються і тоді, коли уряд хоче перекрити тіншові операції (посилне контроль держави над якістю імпортного продовольства, митний контроль, експортом металобрухту та ін.). Особливо своє безсилля показала наша держава під час фінансово-економічної кризи, що почалася у 2008 році. Уряд не зміг справитися з тіншовими схемами в банківській, грошово-кредитній сферах, з використанням наданого МВФ кредиту (використаний не на виробництво і повернення депозитів, а на обмін гривень на долари, що було вигідно банкам).

Безконтрольним з боку суспільства є наш Центральний банк (НБУ), а тому безконтрольними є наші валютні резерви. “Ніхто, ні глава держави, ні парламент, ні

уряд України не мають права і не можуть контролювати ситуацію з валютними резервами”, – відзначають С. Гриневецький та Т. Ковальчук [10, 6]. Під впливом необмеженого лібералізму і зниженні контрольних функцій держави здійснюється діяльність банківської системи України, формується наша монетарна політика. У зв’язку з цим рух банківського процента в нас часто не відображає ні стану виробництва, ні законів ринку.

Надзвичайно обмежені є функції нашої держави у фінансовій справі, ціноутворенні. Без надійного державного захисту є наші природні ресурси, земля (процвітає захоплення земель), водні ресурси та багатство морів.

Розглядаючи проблему регулюючих функцій держави в сучасній економіці України, ще раз підкреслимо те, що підтверджує світовий досвід: мобілізувати ресурси, необхідні для впровадження інноваційної моделі (мета України), можна тільки при активній і провідній ролі держави і державної власності. У зв’язку з цим необхідно змінювати підходи до політики приватизації. Необхідним є оголошення мораторію на приватизацію підприємств стратегічного значення, землі та інших природних багатств, а також встановити контроль держави над цими об’єктами, якщо вони уже приватизовані. Не кореспондується із завданням забезпечення “сильних функцій держави”, піднесення її відповідальності за соціальне спрямування економіки логіка, згідно з якою державний сектор має знизитися до рівня 8-10%. Досить небезпечним кроком є поспішне витіснення держави із акціонерної (колективної) власності, позбавлення її контрольного пакету акцій. “Виключити державу з економіки” – це ідея крайнього лібералізму, яка входить в протиріччя з національною безпекою України.

Ще одна актуальна проблема для трансформаційної економіки України, яка є і об’єктом економічної науки, – це проблема співвідношення вітчизняного і внутрішнього ринків. Мова йде про місце України у міжнародному поділі праці, поєднання внутрішніх та зовнішніх чинників, ресурсозабезпечення, місце вітчизняних виробників у світовому виробництві, конкурентоспроможність українського виробництва і, врешті решт, про економічну безпеку країни.

Дослідження показують, що Україна володіє таким ресурсним і науково-технічним потенціалом, який достатній для сформування внутрішнього ринку. Наша країна має також достатній освітній та кадровий потенціал для забезпечення вітчизняного виробництва. Відзначимо і те, що сучасний внутрішній ринок України недостатньо насичений інвестиціями, мало капіталізований. А тому його розвиток має стати широким полем для діяльності вітчизняного бізнесу. Розвиток внутрішнього ринку посилить економічні позиції нашої країни в світовому господарстві, розширить можливості всіх сфер бізнесу, особливо дрібного і середнього.

Створення потужного внутрішнього ринку України не означає ізоляцію її економіки від світового господарства. Навпаки, йдеться про набагато досконаліше і ефективніше співробітництво, яке передбачає оптимальне поєднання внутрішніх і зовнішніх чинників економічного зростання, створення могутнього власного потенціалу, забезпечення економічної безпеки і незалежності країни. Розв’язання цих завдань передбачає насамперед переорієнтацію зовнішньоекономічної політики держави на основі максимального врахування всього комплексу національних інтересів, переформатування експорту та імпорту, врахування стратегічних орієнтирів розвитку країни.

Висновки. Проблеми трансформаційної економіки України, розглянуті у статті, є визначальними у формуванні змісту всієї економічної системи. Ці проблеми також

визначають зміст та спрямованість наукових шкіл (підходів), напрямків економічної думки, економічної теорії в цілому. Утвердження тієї чи іншої економічної форми життя створює об'єктивну основу для відповідних теоретичних узагальнень чи висновків, які уже формують наукове знання і сферу наукових досліджень. Тому **першим законом** співвідношення економічної теорії та економічної практики є їх взаємовідповідність. Але поскільки наука має визначати майбутнє економічної практики, обґрунтовувати не те чи інше статускво, а й аргументувати економічні зміни та перспективи, то починає діяти **другий закон** співвідношення економічної теорії та економічної практики – закон їх **невідповідності**. Саме взаємодія цих двох законів і зумовлює ступінь наукової обґрунтованості економічної практики, правильність тих чи інших концепцій, а, отже, і можливості свідомого використання нею об'єктивних економічних законів як чинників розвитку, удосконалення організації виробництва, розподілу, обміну, споживання, самовдосконалення і переходу в іншу якість всієї економічної системи.

Дослідження показують, що в сучасній Україні, як закон відповідності, так і закон невідповідності співвідношення економічної теорії та економічної практики виражають глибоку трансформацію економічних відносин, зміну суспільного ладу. Тому обидва закони для своєї дії і взаємодії не отримали тих соціально-економічних умов, які виникають у процесі еволюційного розвитку суспільства. Нова економічна практика з самого початку обґрунтовується економічною теорією, сформованою в інших умовах, а тому в масовому порядку спотворюється. Вийшла специфічна невідповідність між ними: економічна теорія стала пристосовуватися не стільки до вимог економічної практики, скільки до інтересів окремих груп підприємців, монополістів, олігархів. Спотворена економічна практика, з іншого боку, не здатна швидко корегувати економічну теорію, поскільки оцінка її дієздатності та ефективності здійснюється неадекватно, з позицій тих же окремих груп підприємців, монополістів, олігархів, а не с позиції загальнонародного інтересу. Між обома законами виникає глибока і тривала невідповідність. Ось чому протягом всього періоду незалежності нашу економіку супроводжують глибокі потрясіння: трансформаційна криза 1991-1999 рр., вплив світової кризи 1998 р., глибокий спад виробництва в період світової фінансово-економічної кризи, що розпочалася в 2008 році.

Змінити ситуацію у співвідношенні економічної теорії та економічної практики в сучасній Україні можна лише за таких умов:

1. Економічну практику в країні необхідно максимально підпорядкувати вимогам об'єктивних економічних законів, що впливають із змісту та особливостей суспільного виробництва, а не рекомендацій ліберальної доктрини функціонування ринкової економіки.

2. Зорієнтувати економічну практику України на світовий досвід, що виражає сучасні тенденції розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, які спостерігаються в країнах з інноваційною економікою.

3. Відмовитися від абсолютизації принципу економічного індивідуалізму, створити умови для реалізації загальнонародного інтересу, який складатиме основу і форму реалізації приватних інтересів.

4. Переорієнтувати весь хід реформ і господарський механізм на створення соціально зорієнтованої економіки.

5. Привести у адекватність із сутністю соціально зорієнтованої економіки економічні функції держави, межі та функції державної власності (державного сектора).

6. Відродити повноцінний внутрішній ринок і забезпечити пріоритетність його розвитку.

Використані джерела:

1. Радченко В. В. Предмет економічної теорії: сучасна інтерпретація в контексті розвитку економічної освіти і науки в Україні // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2005. – № 2. – С. 71-81; Радченко В. В. Предмет економічної теорії як наукова проблема в умовах сучасної України // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2005. – № 3. – С. 90-100.
2. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки: Послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр, 2002, 4 червня.
3. Радченко В. В. Трансформація відносин власності і зміна моделі економічної системи України в новій парадигмі економічної теорії // Наукові записки. Збірн. наук. статей НПУ імені М. П. Драгоманова, ювілейний випуск. – К. : НПУ, 2000. – С. 77-83
4. Статистичний щорічник України за 2005 рік. – К. : “Консультант”, 2006.
5. Онищенко О., Юрчишин В. Сільське господарство, село і селянство України у дзеркалі пострадянської аграрної політики // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 4-13.
6. Маркс К. Капітал. Том 1. – К. Маркс і Ф. Енгельс. Твори. Видання друге. Т. 23. – К. : Держ. вид-во політ. літератури УРСР, 1963.
7. Радченко В. В. Первісне нагромадження та власність в трансформаційній економіці України // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право: Зб. наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – № 6 – С. 21-41.
8. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання // Економіка України. – 2010, – № 2. – С. 4-13.
9. Гальчинський А. С. Криза і цикли світового розвитку. – К. : “АДЕФ – Україна”. 2009. – 392 с.
10. Гриневський С., Ковальчук Т. Негаразди стратегії фінансово-економічного розвитку України // Голос України, 2010, 15 січня.

Радченко В. В. Экономическая теория та экономическая практика трансформационного периода Украины

В статті досліджується проблема соотношения экономической теории и экономической практики в Украине. В связи с этим анализируются проблемы собственности, первоначального накопления капитала, экономических функций государства, внутреннего рынка. Делается вывод о взаимном несоответствии в стране экономической теории и экономической практики.

Ключевые слова: экономическая теория, экономическая практика, трансформационный период, собственность, первоначальное накопление капитала, регулирующая роль государства, внутренний рынок, внешний рынок, законы соотношения экономической теории и экономической практики.

Radchenko V. V. Economic Theory and Economic Practice during the transformation period of Ukraine

The article studies the problem of relationship between economic theory and economic practice in Ukraine. Connected to this the problems of property, primary capital storage, state regulation function and home market are analysed. There is a conclusion made about mutual imbalance between economic theory and economic practice in our country.

Key words: economic theory, economic practice, transformation period, property, primary capital storage, state regulation function, home market, foreign market, laws of co-existence of economic theory and economic practice.

*Романовський О. О.
Українсько-американський гуманітарний інститут
“Вісконсінський Міжнародний Університет (США) в Україні”*

РЕФОРМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ: ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ ВНЗ

Розглянуто проблеми реорганізації, реформування і реструктуризації ВНЗ. Аналізується зарубіжний досвід злиття та поглинання ВНЗ, пропонується застосування ринкових механізмів у якості головних регуляторів вдосконалення системи вищої освіти в умовах ринкової трансформації економіки України.

Ключові слова: система вищої освіти, вищий навчальний заклад, організаційне злиття, злиття, приєднання, розділення, виділення, перетворення, реорганізація, реформування, реструктуризація вищої школи (вищого навчального закладу).

У новій редакції проекту закону “Про внесення змін до Закону України “Про вищу освіту”, що знаходиться на розгляді в комісіях Верховної Ради України, в статті 23 “Типи вищих навчальних закладів” визначаються такі типи вищих навчальних закладів (ВНЗ), як університет (класичний, технічний, технологічний і галузевий), академія, коледж і професійний коледж, а також умови щодо необхідної чисельності студентів денної форми навчання, що впливають на статус ВНЗ (головним чином – на рівень акредитації і можливість готувати фахівців визначеної освітньо-професійної кваліфікації) [1]. Питання залежності типу ВНЗ від кількісного складу його студентів може вплинути на подальшу долю багатьох закладів, тому невеликі (головним чином – приватні) ВНЗ розглядають можливість інтеграції, об’єднання або злиття. Доцільно розглянути зарубіжний досвід із інтеграції ВНЗ.

Останні десятиліття позначені все зростаючою конкуренцією у сфері вищої освіти. Територіальна мобільність робочої сили і студентів, інтернаціоналізація освіти поставили ВНЗ, у тому числі країн пострадянського простору, перед проблемою суперництва, що не існувала раніше, не тільки між собою, але і з зарубіжними конкурентами. За студентів із регіонів і провінцій змагаються філії столичних і великих міських ВНЗ, що інтенсивно освоюють освітній простір регіонів, областей, невеликих провінційних міст і селищ. Посилюється й регіональна конкуренція між ВНЗ усередині однієї області, міста, перш за все, між державними і приватними закладами.

Конкуренція ВНЗ на міжнародному, державному, регіональному і місцевому рівнях на пострадянському просторі пов’язана з можливістю надання платних освітніх послуг, а також – завдяки створенню великої кількості недержавних (приватних) освітніх закладів і поширеним тенденціями реформування системи фінансування ВНЗ за принципом “гроші слідують за студентом” [2]. Прагнення ВНЗ запропонувати абітурієнтам освітні програми, виходячи з ринкового попиту на найбільш популярні з них, сьогодні створило ситуацію великої кількості дублюючих одна одну спеціальностей у ВНЗ одного міста, області, регіону, держави в цілому. Збільшення мобільності викладачів і студентів ставить перед керівництвом ВНЗ проблему, як закріпити (утримати) кращих із них у себе. Нарешті, недостатнє бюджетне фінансування і, як результат, необхідність самостійно заробляти кошти, примушують ВНЗ шукати шляхи оптимізації витрачання ресурсів, рахувати свої витрати на кожного випускника – так звану одиницю продукції.

Ці труднощі і проблеми ще в більшій мірі характерні для ВНЗ розвинутих країн